

TÜRKİYE NİÇİN AVRUPA BİRLİĞİ'NDEN UZAKLAŞTI?

Selim Vatandaş

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Vatandaş, Selim. “Türkiye Niçin Avrupa Birliği’nden Uzaklaştı?”, İNSAMER, 01.07.2019.

 Analiz

Birleşik Avrupa düşüncesi, kayda değer bir fikir ve pratik olarak uluslararası sistemin “entegrasyon yüzünü” inşa etmeye devam ediyor. Günümüzde hiçbir aktör elbette birbiriyle sonuna kadar müttefik değil; fakat iş birliği ile çatışmanın iç içe geçtiği yeni yüzyılda, suyun yönünün bölgesel, siyasi ve ekonomik bütünleşmeye doğru aktığını ifade edebiliriz.

Türkiye’nin ise bu akışta hangi lige dâhil olduğu ayrı bir tartışma konusu. Riayet edilse de edilmese de demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi temel ilkeler uluslararası sistemin bir gerçeği. Avrupa Birliği’nin (AB) anayasal bir zeminde şiar edildiği söz konusu normlar, birlik üyelerinin ve aday ülkelerin söylem ve eylemlerini doğrudan etkilemekte.

2010’lu yıllar demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin “popülizm” tarafından teste tabi tutulduğu on yıl (*decade*) olarak kaydedilmekte.

Polonya, Macaristan, İtalya ve Yunanistan gibi AB üyelerinde giderek yükselen sağ ve sol popülizm, AB ideallerinin altını oymakta. Birliğin bütçe açığı, göç, Avrupa-şüphecilik ve aşırı sağın yükselişi, NATO bağımlılığı gibi sınavları hâlihazırda devam etmekte.

AB’nin “müzmin adayı” Türkiye ise popülizm rüzgârıyla sarsılan Birliğe üyeliğe ilişkin herhangi bir motivasyona sahip değil. Türkiye’de 2010’lu yıllarda bir AB dinamizminden söz etmek mümkün görünmemekte. Bugün artık ne Türkiye AB üyelik sürecine ilişkin kayda değer bir çaba göstermekte ne de AB, aday ülkesinin üyelik motivasyonunun düşüşü üzerine bir endişe duymakta.

AB ve Türkiye giderek birbirinden uzaklaşıyor. Bunun en büyük nedeni ise her iki tarafın da özellikle son 10 yılda kendi sınavlarına odaklanmış olması.

INSAMER
İHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Türkiye 2011 yılında başlayan Arap isyanlarında “Yoksa bir model ülke mi?” sorusunun net bir cevabını veremedi. Nitekim Türkiye’nin pozitif bir dille destek verdiği otoriter rejimler karşısında özgürlük talep eden halk ayaklanmaları da başarılı olamadı. 2011 sonrasında Arap isyanlarına odaklanmak zorunda kalan Türk dış politikası, kendini karmaşık bir düğümün içinde buldu. İstikrarsız ülkeler ve iç savaşlar, insanlığı 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki en büyük uluslararası göç akışı ve insani krizle karşı karşıya bıraktı. Kriz bölgelerine sıcak bir noktada olan Türkiye ise zorunlu göç akışından doğrudan etkilenerek dikkate değer bir ahlaki tutum (*moral politcs*) örneği ile ilk aşamada 2 milyon Suriyeliye kapılarını açtı (yahut açmak zorunda kaldı). Suriye ve Afganistan göçü Türkiye-AB ilişkilerinin “göç endişesine” indirgenmesine neden olan ve göç edenlere karşı özellikle AB’nin “araçsallaştırıcı” bir yaklaşım sergilediği kırılgan bir dinamik hâlini aldı. Maalesef, gelinen noktada AB-Türkiye ilişkilerinde siyasal karar alıcıların göç edenlere ilişkin kullandığı araçsallaştırıcı dil olumsuz bir hafıza bıraktı.

Türkiye’nin Güvenlik Sınavları

AB-Türkiye ilişkilerinin 60 yıllık hafızasında ilişkilerin en güçlü olduğu dönem, Türkiye’ye adaylık statüsünün verildiği 1999 yılı ile katılım müzakerelerinin başladığı 2005 yılları arasıydı. Bu dönemde AB, Türkiye’deki yasal reformlar için bir dinamizm; AK Parti iktidarı için ise aynı zamanda “Batı’dan çağrılan” bir meşruiyet kaynağıydı. Bu dönemde darbe anayasasının üçte biri değiştirildi. Temel haklar ve özgürlükler alanında kayda değer ilerlemeler sağlandı. Fakat paradoksal bir şekilde Türkiye-AB ilişkileri eğrisi, müzakerelerin başlamasıyla aşağı bir yol izledi. Birlik içinde Türkiye’nin üyeliğine karşı olan kanat; Türkiye’nin karşısına Kıbrıs ve Ermeni meselelerini siyasal bir engel olarak koydu. Karar alıcı aktörlerin söylemleri karşılıklı olarak çatallaştı ve 2010’lar her iki tarafın da kendi meselelerine odaklandığı dönemi beraberinde getirdi.

2010’larda Türkiye üç büyük güvenlik sınavı ile yüz yüze geldi. 2013 yılında yaklaşık 3 milyon kişinin katıldığı Gezi olaylarında hükümet politikalarını eleştiren kitleler, Taksim Gezi Parkı’nda Mayıs 2013’te “işgal” eylemi gerçekleştirdiler ve yaklaşık iki ay süren hareket tüm Türkiye’ye yayıldı. Gezi olayları hükümet için 2010’lardaki ilk güvenlik sınavıydı.

Bir diğer gerilim ise, 17-25 Aralık 2013 tarihindeki gözaltılarla ortaya çıkan yolsuzluk iddialarıydı. Sonrasında Millî Güvenlik Konseyi (MGK) tarafından yasa dışı bir terör örgütü olarak ilan edilen FETÖ/PDY yapılanması üyesi oldukları iddia edilen İstanbul ve Ankara’daki savcılar, söz konusu süreçte Türkiye bürokrasisi ve ticaretinin önde gelen yaklaşık 130 ismini gözaltına aldı. Kriz giderek tırmandı ve Türkiye gündemini 2014’ün ilk yarısına kadar meşgul etti. Şubat 2014-Mayıs 2016 tarihleri arasında MGK “Gülen Hareketi”ni bir terör örgütü olarak nitelendiren 14 farklı bildiri yayımladı.

Türkiye’nin üçüncü büyük güvenlik sınavıysa 15 Temmuz 2016 akşamı meydana gelen darbe girişimiydi. Kalkışma, aşağıdan yukarı bir hareketle halk tarafından bastırıldı. Darbe girişiminde 251 sivil şehit oldu ve 2.195 vatandaş yaralandı. Darbe girişiminin dikkate değer iki sonucu bulunmaktaydı: Darbenin bizatihi halk tarafından bastırılmış olması ve halkın her kesiminin seçimle gelmiş meşru iktidarın sürekliliği için tek bir amaç altında toplanabilmiş olması.

15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonrasında hükümet olağanüstü hâl ilan etmek zorunda kalmış ve süregelen iki yıl içinde FETÖ üyesi olduğu iddia edilen birçok kişi gözaltına alınmıştır. AB Komisyonu 2018 İlerleme Raporu’nda 150.000 kişinin gözaltına alınması ve 110.000’den fazla devlet memurunun ihraç edilmesini eleştirmiştir. Komisyon üyeleri raporda, görevi kötüye kullanma iddialarının şeffaf usullerle ve münferiden tespit edilmesi gerektiğini vurgulamış, ceza sorumluluğunun şahsiliği ilkesine riayet edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Söz konusu örgüt hakkında Birliğin ve Türkiye’nin yaklaşımı birbirinden

farklıdır: Türkiye, güvenlik endişeleri üzerine hassasiyetinin AB tarafından göz ardı edildiğini vurgularken; AB ise Türkiye'nin terör örgütü olarak kabul ettiği oluşumu resmî metinlerinde bir hareket (*Gülen Movement*) olarak nitelendirmektedir.

Sarsılan Ekonomi ve Seçim Yorgunluğu

Türkiye, özellikle 2016 sonrasında büyük bir döviz baskısıyla yüz yüze geldi. Bir yılda Amerikan doları karşısında %50 değer kaybeden Türk lirası, 2018 yılının en çok değer kaybeden para birimi oldu. Türk halkının satın alma gücü yarı yarıya düştü ve iktidar partisi kamu harcamaları, şeffaflık ve hesap verilebilirlik hususlarında eleştirilerle karşılaştı.

İhracata ve sürdürülebilir kalkınmaya dayalı üretimden uzaklaşılması, ülkenin ithal ürünlere bağımlılığının artırmasına neden oldu. Ayrıca katma değer üretmeyen inşaat merkezli yatırımlar düşük ihracat rakamları nedeniyle Türk lirasının döviz karşısında rekabetini zorlaştırdı.

Bunun yanında, iktidar partisi, 2013 ve 2019 yılları arasında siyasi meşruiyetini pekiştirmek için dokuz defa sandığa gitmek zorunda kaldı. Halkın sandığa gitme sıklığı ve referandumlar, demokrasi için önemli birer veriydi fakat ekonomik ve güvenlik sorunlarına etkin çözümler üretmeyen siyasetin sürekli seçimlere odaklanmak zorunda kalması, toplum üzerinde *seçim yorgunluğuna* neden oldu.

AB'nin Derinleşme Sınavı

Türkiye, dile getirilen sınavlarla mücadele ederken AB 2004 yılında gerçekleştirilen ve 10 yeni üyenin Birliğe katıldığı *büyük genişlemenin* oluşturduğu genişleme yorgunluğu ve hazmetme kapasitesi sorununa odaklanmış durumdaydı. Öyle ki, 2014 yılında, AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker yaptığı açıklamada, "Hiçbir Batı Balkan ülkesi, önümüzdeki beş yıl içinde AB'ye katılamayacak" ifadesinde

bulunmuş; aday ülke Türkiye'nin adaylığından dahi bahsetmemişti. AB, özellikle 2010 yılı başlarında Batı Balkanlar'da önemli bir istikrar faktörü olması yanı sıra Türkiye'deki siyasi reformların da dinamizmiydi. Fakat AB'nin genişlemeye değil derinleşmeye (*deepening*) odaklanarak Türkiye'nin üyelik şartlarını siyasi tartışmalara çekmesi, Türkiye'nin tam üyelik motivasyonunu kırdı.

Birlik bunun yanında; üye ülkelerde giderek yükselen popülizm, İngiltere'nin üyelikten çıkma tartışmaları, Avrupa-şüpheliğin yükselişi ve bütçe açıkları sorunlarıyla mücadele etmekteydi. Üstelik Avrupa'nın 2015'te karşıladığı, yaklaşık 1,5 milyon kişilik göçmen akışı; sınır içinde yabancı düşmanlığının yükselmesine neden oldu. 2010'lu yıllar aday ülkelerin Birlik ile ilişkilerinin ideallerden ziyade pragmatik bir zemine taşındığı dalgalanmalarla geçti. AB'nin meşruiyet tartışmaları giderek artarken; aday ülkelere *ödülün* (üyeliğin) büyüklüğünü anlatabilmesi mümkün değildi.

Sonuç: İlişkiler nereye?

Türkiye için AB, aynı zamanda bir lig tercihidir fakat Türkiye-AB ilişkilerinde kronik meseleler çözüme ulaşmadığı sürece ilişkilerde bir ilerleme kaydedilmesi mümkün gözükmemektedir. Ermeni meselesi ve Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB sürecinde kritik bir konumdadır. Birlik, Türkiye ile olan ilişkileri onarmak istiyorsa, Kıbrıs ve Ermeni meselelerini Türkiye için siyasi bir engel olarak kullanmaktan kesinlikle kaçınmalıdır.

Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi temel değerler uluslararası toplumun idealleridir, "AB normları" ifadesine indirgenemez fakat uluslararası sistemde söz konusu değerlerin AB gibi bir "iş birliği organizasyonu" tarafından anayasal zeminle şiar edinilmesi kayda değer bir veri niteliğindedir. Birlik, uluslararası normlara ilişkin biricikliğini korumaya devam etmektedir. Bu bağlamda Türkiye için AB'ye alternatif bir başka bütünleşme hareketinin hâlihazırda mevcut olmadığını da ifade etmek zorundayız.